

Hanna Kruk*

Akademia Morska w Gdyni

WYMIAR SPOŁECZNY FUNKCJONOWANIA LEŚNYCH KOMPLEKSÓW PROMOCYJNYCH W POLSCE

Streszczenie

Zgodnie z przyjętymi w ustawie o lasach założeniami, Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP) to obszary leśne o szczególnym znaczeniu gospodarczym, ekologicznym, społecznym i edukacyjnym. Można przyjąć, iż ich tworzenie to praktyczny aspekt wdrażania założeń zrównoważonego rozwoju do gospodarki leśnej. Wymiar społeczny funkcjonowania LKP jest trudny do określenia i zbadania. Przyjmuje się powszechnie, że dotyczy on działań, których celem jest poprawa jakości życia (obejmującej stan zdrowia, warunki bytowe, dostęp do żywności, tworzenie miejsc pracy) społeczności lokalnej, poprawę dostępności do informacji o środowisku, partycypację społeczną oraz edukację ekologiczną. Celem artykułu jest analiza działalności LKP w zakresie rozwoju społecznego w skali lokalnej, w oparciu o wyniki badań prowadzonych w LKP w 2015 roku.

Słowa kluczowe: zrównoważone leśnictwo, rozwój społeczny, Leśne Kompleksy Promocyjne

* Adres e-mail: h.kruk@wpit.am.gdynia.pl.

Wprowadzenie

Założenia koncepcji rozwoju zrównoważonego są wdrażane do praktyki gospodarczej w różnych branżach gospodarki, w tym w leśnictwie. Trwale zrównoważona gospodarka leśna jest definiowana jako „działalność zmierzająca do kształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w sposób i tempie zapewniającym trwałe zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i socjalnych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów” (Ustawa, 1991, art. 6.1 pkt 1a). Przyjęte cele są realizowane w Polsce między innymi poprzez tworzenie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP), czyli obszarów leśnych o wysokich walorach przyrodniczych, pełniących znaczącą rolę ekologiczną, społeczną i edukacyjną. LKP są powoływane przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych (LP), który ustanawia również dla każdego LKP radę naukowo-społeczną. Co istotne, LKP nie mają własnej administracji, tylko funkcjonują w oparciu o strukturę organizacyjną nadleśnictw, na terenie których zostały powołane (Ustawa, 1991, art. 13b; Blicharska, Angelstam, Elbakidze, Axelsson, Skorupski, Węgiel, 2012, s. 30; Fronczak, 2007, s. 14–18).

Celem artykułu jest próba określenia roli, jaką pełnią LKP w odniesieniu do wymiaru społecznego, w tym poprawy szeroko pojmowanej jakości życia i budowy świadomości ekologicznej.

1. Wymiar społeczny rozwoju zrównoważonego obszarów leśnych

Wymiar społeczny (społeczno-kulturowy) rozwoju zrównoważonego jest kojarzony z głównym celem tej idei: poprawą jakości życia rozumianą jako likwidacja ubóstwa, co przejawia się zmniejszaniem bezrobocia i nierówności społecznych, zapewnieniem bezpieczeństwa oraz dostępu do podstawowych dóbr i usług zaspokajających potrzeby materialne i niematerialne. Wymiar ten jest też łączony z budową społeczeństwa obywatelskiego oraz działaniami edukacyjnymi, w tym ze zwiększaniem świadomości ekologicznej. Ze społecznymi aspektami łączy się szereg zasad rozwoju zrównoważonego, w tym: sprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej, partycypacji społecznej i współdziałania w zakresie ochrony i zachowania

środowiska przyrodniczego czy regionalizacji (Borys, Śleszyński, 1999, s. 84–92). W wypadku zrównoważonego leśnictwa wymiar społeczny jest utożsamiany z rolą, jaką pełni środowisko leśne w tworzeniu warunków bytowych (zdrowie, odpoczynek, rekreacja itp.) oraz z jego rolą kulturotwórczą i estetyczną (krajobrazową). Natomiast cele dotyczące wymiaru społecznego można podzielić na następujące grupy (Kruk, 2012, s. 139):

- możliwość pracy dla mieszkańców danego regionu, co wiąże się ze wzrostem dochodów ludności,
- zwiększenie stopnia współdecydowania przez wszystkich użytkowników lasów,
- rozwój świadomości ekologicznej (edukacja leśna).

Odniesienia do wymiaru społecznego zrównoważonego leśnictwa można znaleźć także w systemach certyfikacji leśnej stosowanych w Polsce: FSC (*Forest Stewardship Council*) oraz PEFC (*Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes*). Zasada nr 2 FSC dotyczy respektowania praw społeczności lokalnych. Zgodnie z zasadą nr 4 FSC do oceny prawidłowości gospodarki leśnej wybrano kryteria dotyczące: kierowania do społeczności lokalnej ofert pracy, możliwości odpoczynku oraz korzystania z oferty edukacyjnej LP, konsultacje oraz możliwość zgłaszania przez mieszkańców skarg, wniosków i prośb. Uwzględnia się również działania na rzecz zapobiegania stratom lub szkodom, które mogłyby dotknąć społeczności lokalne (FSC, 2013, s. 14, 17–19). W systemie PEFC, kryterium nr 6 dotyczy zachowania innych społeczno-gospodarczych funkcji lasów, w tym uwzględniania przy planowaniu gospodarki leśnej sytuacji na lokalnym rynku pracy, możliwości wnoszenia uwag i wniosków przez społeczności lokalne, zapewnienia odpowiednich warunków pracy, organizowania szkoleń dla pracowników LP i właścicieli lasów, prowadzenia edukacji leśnej, współpracy z ośrodkami naukowymi, wspierania stabilności i poprawy jakości życia ludności, powszechnego dostępu do lasów, a także ochrony miejsc o znaczeniu kulturowym, historycznym czy religijnym (PEFC, 2012, s. 19–22).

Z kolei Blicharska i in. (2012, s. 32–33) do głównych aspektów związanych z wymiarem społecznym dotyczącym już ściśle funkcjonowania leśnych kompleksów promocyjnych zaliczają: gospodarowanie na terenie LKP we współpracy z lokalnymi społecznościami (w tym przeprowadzane konsultacje), promocję

zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, edukację społeczeństwa, istnienie rad naukowo-społecznych i kooperację z jednostkami badawczo-naukowymi.

Konstatując, wymiar społeczny zrównoważonego leśnictwa, również w odniesieniu do funkcjonowania LKP, jest trudny do oceny. Generalnie, można tutaj wyodrębnić następujące obszary tematyczne: komunikację ze społecznościami lokalnymi, działania na rzecz mieszkańców regionu, edukację leśną, współpracę przy realizowaniu zadań z innymi podmiotami oraz pozostałe zadania zmierzające do poprawy jakości życia ludności.

2. Metoda badawcza

Analiza wymiaru społecznego funkcjonowania LKP jest trudna z uwagi na fakt, iż działalność prowadzi poszczególnie nadleśnictwa, a więc ich zakres może być różny w odmiennych częściach danego LKP. W 2015 roku przeprowadzono badania ankietowe. W kwestionariuszu znalazły się pytania (zamknięte i otwarte) dotyczące: działalności edukacyjnej, promocji LKP, dostępności informacji o LKP, współpracy z innymi podmiotami przy realizacji zadań z zakresu rozwoju społecznego (edukacji i poprawy warunków życia), pozostałych działań LKP wpływających na rozwój lokalny oraz składu osobowego rad naukowo-społecznych LKP. Ankietę rozesłano do 72 nadleśnictw znajdujących się w granicach wszystkich 25 LKP. Z uwagi na fakt, iż poszczególne PLKP były powoływane w różnych latach i różny jest ich czas funkcjonowania, w większości pytań nie określano granic czasowych.

3. Wyniki badań

W badaniu podjęto próbę określenia wpływu LKP na wymiar społeczny rozwoju zrównoważonego. Odpowiedzi¹ uzyskano z 30² nadleśnictw (41, 67% z wszystkich nadleśnictw, do których wysłano ankietę) znajdujących się w obrębie

¹ Ankietę wypełniali pracownicy nadleśnictw, zazwyczaj pracujący na stanowisku (starszego) specjalisty ds. edukacji (ekologicznej lub leśnej), edukacji i turystyki czy specjalisty służby leśnej lub podobnym – nazwy stanowisk były różne, w zależności od nadleśnictwa.

² LKP Lasy Bieszczadzkie powiększono w 2015 r. o obszar nadleśnictwa Baligród. W związku z powyższym, Nadleśnictwo Baligród nie mogło wypełnić ankiety, bo nie miało odpowiednich danych.

16 LKP (co stanowi 64% wszystkich LKP). Były to LKP: Lasy Beskidu Śląskiego, Bory Tucholskie, Puszcza Białowieska, Lasy Elbląsko-Żuławskie, Lasy Gostyńsko-Włocławskie, Puszcza Kozienicka, Lasy Mazurskie, Lasy Olsztyńskie, Puszcza Niepołomska, Lasy Oliwsko-Darżlubskie, Lasy Spalsko-Rogowskie, Puszcza Notecka, Puszcze Szczecińskie, Puszcza Świętokrzyska, Lasy Środkowopomorskie oraz Lasy Warszawskie.

3.1. Dostęp do informacji o LKP i komunikacja ze społeczeństwem

Informacje o LKP i działalności poszczególnych nadleśnictw były i są dostępne w siedzibie nadleśnictw. Dostęp do nich nie jest niczym ograniczony albo też, w wypadku niektórych danych, trzeba złożyć wnioski o ich udostępnienie. Część informacji o LKP jest również publikowana na stronach internetowych nadleśnictw (wszystkie nadleśnictwa mają swoje strony internetowe), natomiast tylko wybrane LKP mają założone swoje indywidualne konta na portalu społecznościowym lub własne strony internetowe. Prawie wszystkie nadleśnictwa wydają ulotki i foldery o swoich LKP, a wszystkie uczestniczą w różnych imprezach, targach lokalnych i regionalnych, podczas których również przekazują informacje o LKP. Dość rzadko (w przypadku 4 nadleśnictw z 4 różnych LKP) są natomiast wydawane informatory o LKP. Informacje o LKP pracownicy nadleśnictw przekazują również lokalnym mediom i w trakcie prowadzonych zajęć edukacyjnych, konkursów itp.

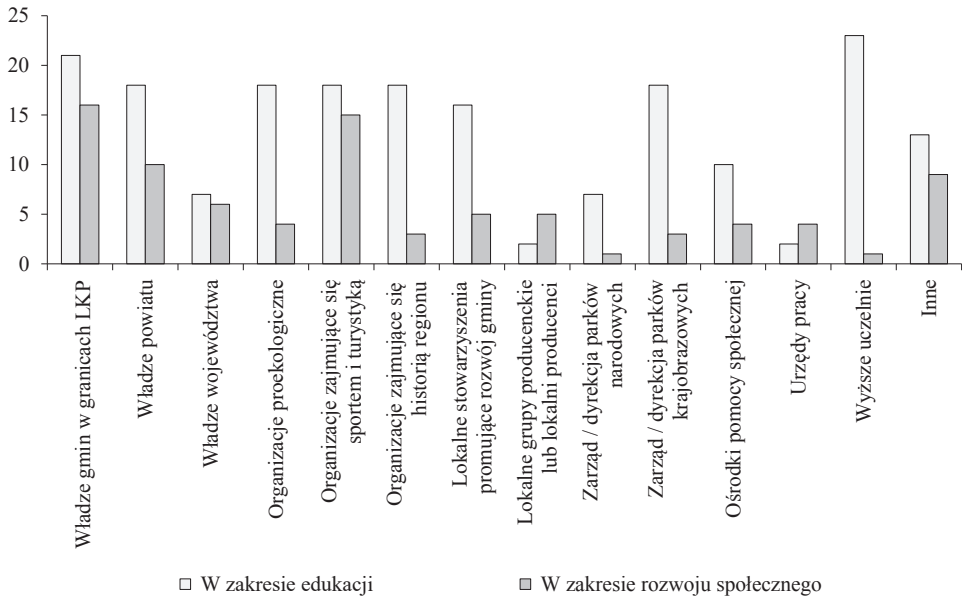
3.2. Działalność edukacyjna LKP

W ramach funkcjonowania LKP pracownicy nadleśnictw prowadzą działania edukacyjne, skierowane do różnych grup odbiorców, głównie dzieci i młodzieży szkolnej. Wszystkie nadleśnictwa realizowały zajęcia terenowe, prawie wszystkie: zajęcia promujące gospodarkę leśną, imprezy promujące LKP (w tym np. pikniki, gry edukacyjne, spotkania itp.), konkursy wiedzy o lasach, zajęcia plastyczne i warsztaty różnego typu. Organizowane były także zajęcia dla studentów z wybranych uczelni i kierunków studiów oraz zajęcia (szkolenia, warsztaty, seminaria itp.) dla innych grup, w tym pracowników nadleśnictw spoza LKP, prywatnych właścicieli lasów, przewodników turystycznych, pracowników jednostek samorządu terytorialnego lub, w pojedynczych wypadkach, dla innych odbiorców (rolnicy, pracownicy parków narodowych i krajobrazowych, stacji sanitarno-epidemiologicznych i innych) (szerzej: Kruk, 2015, s. 50–53).

3.3. Współpraca pracowników LKP z innymi podmiotami

Pracownicy nadleśnictw w ramach LKP współpracują z różnymi podmiotami. Wspólne działania można podzielić w zależności od ich zakresu na dwie grupy: edukację i poprawę jakości życia społeczności lokalnych (rys. 1).

Rysunek 1. Współpraca nadleśnictw w ramach LKP z instytucjami i organizacjami

Źródło: opracowanie własne.

Przy realizacji działań edukacyjnych, poza placówkami oświatowymi typu przedszkola i szkoły różnego szczebla, pracownicy nadleśnictw najczęściej współpracowali z: wyższymi uczelniami (25 nadleśnictw), władzami gmin znajdujących się w granicach LKP (23), władzami powiatu (20), organizacjami proekologicznymi (21), organizacjami zajmującymi się sportem, turystyką i rekreacją (21) lub historią regionu i zachowaniem dziedzictwa kulturowego (21), zarządami (dyrekcjami) parków krajobrazowych (18) lub narodowych (7)³, lokalnymi stowarzyszeniami (16),

³ W sytuacji, gdy jeśli obszar parku krajobrazowego lub narodowego pokrywa się w całości lub części z obszarem danego LKP.

władzami województwa (7) i ośrodkami pomocy społecznej (10). Rzadko⁴ pracownicy nadleśnictw w ramach funkcjonowania LKP współpracowali w zakresie edukacji z domami kultury, centrami doskonalenia nauczycieli, ośrodkami pomocy społecznej lub fundacjami, bardzo rzadko: z lokalnymi grupami producenckimi lub lokalnymi producentami, urzędami pracy, bibliotekami, ośrodkiem doradztwa rolniczego (ODR), stacją sanitarno-epidemiologiczną, Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW), Ochotniczą Strażą Pożarną (OSP), parafiami z terenu LKP, Caritasem, domem spokojnej starości, warsztatami terapii zajęciowej czy zakładem karnym.

W ramach realizacji zadań z zakresu rozwoju społecznego (rozumianego jako poprawa jakości życia, stanu zdrowia mieszkańców i ich warunków bytowych) pracownicy nadleśnictw w ramach LKP współdziałali z: władzami gmin znajdujących się w granicach LKP (18 nadleśnictw), władzami powiatu (12) i województwa (6), organizacjami zajmującymi się sportem, turystyką i rekreacją (17), lokalnymi stowarzyszeniami promującymi rozwój danej miejscowości lub gminy (7), lokalnymi grupami producenckimi lub lokalnymi producentami (5), ośrodkami pomocy społecznej (4) i urzędami pracy (4), organizacjami proekologicznymi (4) czy zajmującymi się historią i kulturą regionu (5), Caritasem danej diecezji (3) oraz zarządami parków krajobrazowych (3) lub narodowych (1), których obszar pokrywał się z LKP. W pojedynczych wypadkach była podejmowana współpraca z innymi podmiotami, takimi jak parafie, wyższe uczelnie, zakłady karne, środowiskowy hufiec pracy, OSP, warsztatami terapii zajęciowej i innymi.

Współpraca z innymi podmiotami przy realizacji zadań dotyczących rozwoju społecznego była podejmowana znacznie rzadziej niż w wypadku działań edukacyjnych. Warto również zaznaczyć, iż pracownicy 7 nadleśnictw nie odpowiedzieli na pytania odnoszące się do współpracy dotyczącej lokalnego rozwoju społecznego, co może oznaczać, że takie działania w ramach LKP nie są realizowane.

3.4. Pozostałe działania na rzecz społeczności lokalnych

Ta część kwestionariusza sprawiła największą trudność pracownikom nadleśnictw. Część z nich nie odpowiedziała na zawarte w niej pytania, uznając, że nie

⁴ Rzadko – taką współpracę zgłosiło kilka nadleśnictw, bardzo rzadko – dotyczyło to 1 lub 2 nadleśnictw.

ma dostatecznej wiedzy, danych lub część z efektów nie jest możliwa do zmierzenia (odpowiedzi nie otrzymano od pracowników 6 nadleśnictw). Pytania dotyczyły inwestycji lub innych efektów związanych z powołaniem LKP (tab. 1).

Tabela 1. Pozostałe działania LKP wpływające na rozwój społeczny regionu

Efekty funkcjonowania LKP	Liczba nadleśnictw
Zwiększenie zatrudnienia w nadleśnictwach	13
Zwiększenie zatrudnienia w branżach niezwiązanych bezpośrednio z gospodarką leśną (turystyka, handel, gastronomia itp.)	7
Budowa nowych obiektów infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej zwiększających atrakcyjność gminy	19
Budowa nowych obiektów infrastruktury lokalnej lub poprawy istniejącej, służącej społeczności lokalnej	9
Wsparcie działalności lokalnych kół i stowarzyszeń	10
Wsparcie działalności lokalnych grup producenckich	3

Źródło: opracowanie własne.

Pracownicy nadleśnictw wskazywali też nowe inwestycje powstałe w ramach LKP, które miały służyć społeczności lokalnej. Najczęściej wymieniano obiekty infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej (w tym ścieżki edukacyjne, trasy rowerowe, biegowe, nordic walking i turystyczne, wiaty edukacyjne i turystyczne, miejsca na ognisko, punkty informacyjne, ośrodki edukacji ekologicznej lub leśnej czy izby edukacyjne i inne, podobne), ale również takie inwestycje, jak: wieże obserwacyjne (widokowe), schody przy dojściu do obiektów turystycznych, ścieżkę zdrowia, parkingi leśne lub miejsca odpoczynku i postoju pojazdów (MPP), remonty dróg przeciwpożarowych, udostępnianie lokalnych dróg leśnych albo budowę dróg dojazdowych do obiektów turystycznych i edukacyjnych, budowę zbiorników przeciwpożarowych lub obiektów małej retencji wodnej czy nawet pomnik, kapliczkę, park dendrologiczny oraz dworzec i skansen kolejek leśnych.

Z powyższego zestawienia wynika, iż oddzielenie funkcji edukacyjnej od pozostałych zadań realizowanych przez LKP jest trudne, jeśli nie niemożliwe. Większość działań dotyczy zwiększania atrakcyjności regionu, a z budowanych lub modernizowanych obiektów korzystają nie tylko turyści, ale również jego mieszkańcy.

3.5. Rady naukowo-społeczne LKP jako forma partycypacji społecznej

Zgodnie z ustawą o lasach, przy każdym LKP funkcjonuje rada naukowo-społeczna (RNS), której zadaniem jest „inicjowanie oraz ocena realizacji działań podejmowanych w leśnym kompleksie promocyjnym” (Ustawa, 1991, art. 13b). Rady różnią się liczbą członków, zajmowanymi przez nich stanowiskami oraz wykonywanymi zawodami. W 2014 roku w radach poszczególnych LKP było od 13 do 24 członków. W każdej radzie był minimum jeden przedstawiciel władz gminnych i (lub) powiatowych, przedstawiciel (wykładowca akademicki) co najmniej jednej wyższej uczelni (zazwyczaj biolog lub leśnik). Prawie w każdej RNS (z kilkoma wyjątkami) znajdował się nauczyciel⁵, przedstawiciel organizacji działającej na rzecz ochrony przyrody, a w wypadku, gdy obszar LKP pokrywał się z obszarem parku narodowego lub krajobrazowego – przedstawiciel zarządu parku. Bardzo często w skład RNS wchodził też dziennikarz, przedstawiciele RDOŚ, RDLP, urzędów marszałkowskich, organizacji turystycznych, przedstawiciele biznesu (najczęściej firm związanych z przemysłem drzewnym). W składzie kilku rad znaleźli się również parlamentarzyści, członkowie PZŁ, WFOŚiGW, a także (w pojedynczych wypadkach) przedstawiciele Związku Pszczelarzy, Państwowej Straży Pożarnej, lokalnych stowarzyszeń lub grup działania, Uniwersytetu III Wieku, urzędnicy z Biura Ochrony Zabytków czy Archiwum Państwowego, członek Polskiej Izby Gospodarczej Przemysłu Drzewnego, sekretarz oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, proboszcz, dyrektor Ośrodka Przygotowań Olimpijskich w Spale czy krajoznawca.

Funkcjonowanie rad naukowo-społecznych można uznać za formę partycypacji społecznej przy podejmowaniu decyzji dotyczących prowadzenia gospodarki leśnej oraz innych działań na terenach LKP. Warto też zwrócić na dość szeroki przekrój zawodowy członków rad – interesariuszy związanych z lasem, nie tylko z gospodarką leśną, ale i turystyką, rekreacją, ochroną przyrody i działalnością edukacyjną.

⁵ Zatrudniony w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum, szkole średniej (często o profilu leśnym), kuratorium lub centrum edukacji ekologicznej.

Podsumowanie

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych wśród nadleśnictw znajdujących się w granicach LKP można stwierdzić, iż ich działalność w odniesieniu do kwestii społecznych jest głównie ukierunkowana na edukację leśną. Kolejne, często realizowane działania dotyczą zwiększania dostępności do LKP oraz atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej tych obszarów, co wiąże się z różnorodnymi inwestycjami realizowanymi przez nadleśnictwa. Przy wykonywaniu zadań podejmowana jest współpraca z wieloma podmiotami, najczęściej z władzami gminnymi i powiatowymi, organizacjami różnego typu, lokalnymi stowarzyszeniami czy władzami parków narodowych lub krajobrazowych. W zasadzie nie ma utrudnień w dostępie do informacji o LKP, są one rozpowszechniane przy użyciu różnych metod. Przy wszystkich kompleksach funkcjonują rady naukowo-społeczne. Pozostałe aspekty funkcjonowania LKP dotyczące rozwoju społecznego są mniej oczywiste. Podsumowując, warto zwrócić uwagę, iż kwestie społeczne funkcjonowania LKP są trudno mierzalne. Tematyka ta wymaga więc dalszych, pogłębionych badań.

Literatura

- Blichtarska, M., Angelstam, P., Elbakidze, M., Axelsson, R., Skorupski, M., Węgiel, A. (2012). The Polish Promotional Forest Complexes: Objectives, Implementation and Outcomes Towards Sustainable Forest Management? *Forest Policy and Economics*, 23, 28–39.
- Borys, K., Śleszyński, J. (1999). Ekorozwój jako zbiór zasad. W: T. Borys (red.), *Wskaźniki ekorozwoju* (s. 80–93). Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Fronczak, K. (2007). *Leśne Kompleksy Promocyjne. Las w dziewiętnastu odślonach*. Warszawa: Centrum Informacyjne Lasów Państwowych.
- FSC Polska (2013). Krajowy standard gospodarki leśnej FSC w Polsce. FSC-STD-POL-01-01-2013 PL. Pobrano z: www.lasy.gov.pl (21.03.2017).
- Kruk, H. (2012). Zrównoważone leśnictwo w Polsce. *Handel Wewnętrzny*, 1, lipiec-sierpień, 137–144.
- Kruk, H. (2015). Działalność edukacyjna Leśnych Kompleksów Promocyjnych w Polsce – wyniki badań. *Studia i Prace WNEiZ*, 42 (2), 45–55.
- PEFC Polska (2012). Zrównoważona gospodarka leśna – wymagania. Norma krajowa PEFC. PEFC PL1003:2012. Pobrano z: www.pefc.pl (21.03.2017).

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Tekst ujednolicony. Pobrano z: isap.sejm.gov.pl (02.02.2017).

SOCIAL DIMENSION OF THE PROMOTIONAL FOREST COMPLEXES' ACTIVITY IN POLAND

Abstract

According to principles established in the Act of Forests in Poland, the Promotional Forest Complexes (PFCs) are forest areas of special economic, ecological, social and educational significance. Their designation is one of many practical aspects related to implementation of sustainable development rules into forest management. Social dimension of PFCs performance is difficult to determine and study. It is generally assumed that such dimension concerns all activities aimed at improvement of local communities' life (including health, living conditions, access to food, job creation, etc.), enhancement of access to information about the environment, social participation and ecological education. The aim of the paper is to analyse PFCs activities related to social development at local scale, based on results of research conducted in PFCs in 2015.

Keywords: sustainable forestry, social development, Promotional Forest Complexes

JEL codes: O18, Q01, Q23